

YURIDIK TA'LIMNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Karachayeva Muhabbat Muhammadovna

Farg'ona viloyati yuridik texnikumi kadrlar bo'limi boshlig'i

Kamolova Shahlo Tirkashevna

Farg'ona viloyati yuridik texnikumi yuristlar uchun rus tili fani o'qituvchisi, 3-darajali yurist

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7315088>

Annotatsiya. *Huquqiy ta'lim tushunchasi bugun yuridik ta'limning asosiy ustuni hisoblanadi. Bu sohada bugun mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlarning chek-chegarasi yo'q. Ushbu maqolada Yuridik ta'limning o'ziga xos xususiyatlari va yetuk kadrlar tayyorlashdagi ahamiyati haqida batafsil bayon qiladi.*

Kalit so'zlar: *huquq, yuridik ta'lim, Konstitutsiya, Miliy ta'lim dasturi, demokratiya, huquqiy jamiyat va h.k.*

ХАРАКТЕРИСТИКИ ЮРИДИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. *Понятие правового образования сегодня является основной опорой юридического образования. Нет предела проводимым сегодня в нашей стране реформам в этой области. В данной статье подробно описаны особенности юридического образования и его значение в подготовке зрелых кадров.*

Ключевые слова: *право, юридическое образование, Конституция, Национальная образовательная программа, демократия, правовое общество и др.*

CHARACTERISTICS OF LEGAL EDUCATION

Abstract. *The concept of legal education is the main pillar of legal education today. There is no limit to the reforms being implemented in our country today in this field. This article describes in detail the specific features of legal education and its importance in training mature personnel.*

Key words: *law, legal education, Constitution, National Education Program, democracy, legal society, etc.*

Yuridik ta'lim, advokatlik amaliyotiga tayyorlash. Huquqni o'qitish o'rta asrlardan beri universitetlarda taklif qilingan, ammo 18-19-asrlarda universitet negizida yuridik maktablar paydo bo'lganidan beri yuridik ta'lim o'zining akademik fanlardan biri sifatida huquqni o'qitish maqsadi bilan uyg'unlashtirish muammosiga duch keldi. Aksariyat huquq maktablari oddiy savdo maktabi bo'lish va sof nazariya qal'asi bo'lish o'rtasida o'rta yo'lni topishga harakat qilishdi. Afsuski, ba'zan tanqid qilinadiki, bu harakatlar kundalik huquqiy muammolarni hal qilishda haqiqatan ham foydali bo'lishi uchun amaliy bo'lmagan ta'lim turiga olib keladi, lekin haqiqatan ham ilmiy intizom bo'lishi kerak bo'lgan darajada qat'iy nazariy emas. Hozirgi vaqtda dunyoda davlat va jamoat bilan ta'minlashni istamaydigan davlat yo'q davlat faoliyati yaxshi tayyorlangan kadrlar, birinchi navbatda, huquqiy sohada zarur bilimlarga ega. Kasbiy huquqiy bilim o'z kasbiy faoliyatini yuridik sohada amalga oshiruvchi mutaxassis uchun ham, boshqaruvchi, keng toifadagi tadbirkor uchun ham zarurdir, chunki huquqiy davlatda faoliyatning barcha turlari huquqiy shaklda amalga oshiriladi. Yurisprudensiyaning tobora ommalashib borishiga asoslanib, rus jamiyati uning ahamiyatini tan oldi va huquqni zamonaviy jamiyat hayotining zarur va ajralmas sharti sifatida ko'rib chiqa boshladi. Huquqiy ta'lim, odatda, bir qator nazariy va amaliy maqsadlarni o'z ichiga oladi, lekin ularning hammasi bir vaqtning o'zida amalga oshirilmaydi. Turli maqsadlarga e'tibor berish davrdan davrga, joydan joyga va hatto o'qituvchidan o'qituvchiga farq qiladi. Maqsadlardan biri talabani huquqiy tushunchalar va

institutlar va huquqiy fikrlashning xarakterli usullari bilan tanishtirishdir. Talabalar qonun ijodkorligi, nizolarni hal etish, advokatlik faoliyatini tartibga solish jarayonlari bilan ham tanishadilar, davlat hokimiyati va boshqaruvi tuzilmasi va sudlar faoliyatini tashkil etish, shu jumladan apellyatsiya va boshqa sudlov organlari tizimini o'rganishlari kerak. An'anaga ko'ra, yuridik ta'lim yuridik tarixni o'rganishni o'z ichiga oladi, bu bir vaqtlar har qanday ma'lumotli yuristlar tayyorlashning muhim qismi sifatida qaralgan. Iqtisodiyot qonunni tushunish vositasi sifatida tobora ommalashib borayotgan bo'lsa-da, ko'p huquq tarixi umumiy huquq o'quv dasturi kontekstida o'qitiladi. Huquq korpusi doimiy ravishda o'zgarib turadigan qoidalar va tamoyillar to'plami bo'lganligi sababli, ko'plab o'qituvchilar o'zlari muhokama qilayotgan huquq sohasining rivojlanishini kuzatishni zarur deb bilishadi. Qonunning aksariyat qismlari kodifikatsiya qilingan fuqarolik-huquqiy mamlakatlarda kodekslarning o'zidan oldingi mavzularni yoritib borish odatda zarur deb hisoblanmaydi. Boshqa tomondan, umumiy huquq tizimiga ega bo'lgan mamlakatlarda huquqni bilish an'anaviy ravishda ko'p jihatdan umumiy huquq paydo bo'lgan sud qarorlari va nizomlarini o'rganishga bog'liq.

Bo'lajak sudyalari, advokatlar, notariuslar, barcha yuridik xodimlar qonunlarning mazmun-mohiyatini yaxshiroq tushunishi, ularni bir-biri bilan va boshqa hujjatlar bilan bog'lashi, to'g'ri xulosa chiqara olishi uchun oliy o'quv yurtlari, yuridik kollejlari va boshqa ta'lim muassasalarida huquqiy bilimlar o'qitilmoqda. Ularga asoslanib, bu paydo bo'lgan to'qnashuvlarni, nomuvofiqliklarni bartaraf etish. Shuni ta'kidlash kerakki, jamiyat ilk davrlardan boshlab butun aholini, hech bo'lmaganda uning bilimli qismini, ishbilarmonlarni va davlat boshqaruvi bilan bog'liq odamlarni huquqiy bilimlar bilan tanishtirishga intilgan. Huquq va davlat kabi ob'ektlarning murakkabligi ularni ko'plab yuridik fanlar tomonidan o'rganilishiga olib keladi. Ikkinchisi davlat-huquqiy voqelikning ayrim jihatlari, unsurlari va xususiyatlarini ma'lum bir jihatda, ma'lum darajada o'rganadi. Yurisprudensiya davlat va huquq taraqqiyotining asosiy qonuniyatlarini, ularning ijtimoiy roli, qiymati va vazifalarini ochib berishga chaqirilgan. Yuridik fan zamonaviy shaklida bir qancha tarmoqlardan iborat: o'rganuvchi fan konstitutsiyaviy huquq; ma'muriy huquqni o'rganuvchi fan; o'rganadigan fan fuqarolik huquqi va boshqalar. Davlat va huquqning vujudga kelishi va rivojlanishi tarixi «Davlat va huquq tarixi» fanining predmeti hisoblanadi. Fundamental yuridik fan davlat va huquqning umumiy nazariyasi bo'lib, u davlat va huquqning mohiyatini, tushunchalari va tushunchalarini o'rganadi. Huquqiy toifalar, huquq fanining umumiy savollari. Shu bilan birga, huquqshunoslik nafaqat nazariy va falsafiy, balki amaliy va amaliy fan hamdir. U qonun ijodkorligi jarayonlarini konkretlashtirish, amalga oshirishga hissa qo'shish maqsadida ishlab chiqilgan huquqiy tartibga solish, ularni qo'llash samaradorligini oshirish. Zamonaviy davrda huquqiy davlatni shakllantirish, demokratiyani rivojlantirish va intizomni mustahkamlash, qonunchilikni takomillashtirish, faoliyatni takomillashtirish muammolarini o'rganish katta ahamiyatga ega. Huquqni muhofaza qilish; jinoyat va boshqa huquqbuzarliklarning sabablarini o'rganish, ularning o'sishini kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqish. Huquq fanining birlamchi vazifalaridan biri, o'z ahamiyatiga ko'ra asosiy vazifalardan biri qonunchilik tizimi muammolarini ishlab chiqish, uni rivojlantirish bo'lib ko'rinadi. Bu rolning ortishi bilan bog'liq huquqiy tartibga solish jamoat bilan aloqa bu esa o'z navbatida qonunchilikni doimiy ravishda takomillashtirish zarurligini bildiradi. Shu munosabat bilan tarmoq, kompleks yuridik fanlar tizimli qonunchilikning nazariy masalalarini hal etishda ishtirok etish, huquqiy tuzilmalarni tekshirish va rivojlantirish bilan bir

qatorida har bir alohida tarmoq uchun qonunchilik tizimini yaratish bo'yicha aniq tavsiyalar tayyorlashga qaratilgan.

Shu bilan birga, yuridik fan huquqiy bilimlarni rivojlantirish faoliyatidir. Huquqiy fan, boshqa har qanday fan kabi, ma'lum bilimlarni "ishlab chiqarish" uchun inson faoliyati sohasidir. Huquq fanining vakillari davlat va huquq sohasidagi bilimlarni izlash bilan shug'ullanadilar. Ushbu bilimlarni amalda qo'llashga tayyorlanayotgan mutaxassislar huquqshunoslar deb ataladi va ularning bilim sohasi huquqshunoslikdir. Yuristlar huquqshunoslik sohasidagi mutaxassislar bo'lib, huquqshunoslikning o'zi esa davlat va huquq haqidagi bilimlar sohasidir. "Fuqshunoslik" tushunchasiga shunday yondashish bilangina uning mohiyatiga yetib borish va uni boshqa bilim sohaslariga nisbatan ozmi-ko'pmi aniq ifodalash mumkin. Huquqiy fanlar tizimi tushunchasiga aniqroq ta'rif berish uchun ushbu tizimning funksiyalariga murojaat qilish zarur. Huquq fanlari umuman olganda, nisbatan amalga oshiradi yuridik amaliyot bir nechta funktsiyalar. Tahliliy funktsiya amaldagi qonun hujjatlarini tizimli ravishda taqdim etish va izohlashda o'rganishdan iborat. Bu vazifa, eng avvalo, qonun mazmunini oydinlashtirish, uning mazmunini chuqur o'rganishdan iborat. Lekin bu hammasi emas. Gap shundaki, qonun chiqaruvchining niyatlari, qonun qabul qilishda ko'zlagan maqsadlari va ushbu qonunni amalda qo'llashning real oqibatlari ko'p hollarda bir-biriga to'g'ri kelmaydi. Huquq fanining, jumladan, huquq nazariyasining vazifasi esa huquqni qo'llash amaliyotini, uning ijtimoiy munosabatlarga ta'sir ko'rsatish samaradorligini o'rganish, boshqacha aytganda, qonun chiqaruvchining maqsadi ro'yobga chiqdimi yoki yo'qligini aniqlashdan iborat. Bunga asosan ishlarning haqiqiy holatini, qonunning haqiqiy ahamiyatini ochib beradigan sotsiologik tadqiqotlar yordamida erishiladi. Analitik funktsiyani amalga oshirish qonunchilikning afzalliklari va kamchiliklarini aniqlashtirishga olib keladi. Aynan shu funktsiyada ijobiy va tanqidiy tamoyillar birlashtirilgan. Huquqiy fanlarning butun majmuasi fanda yetarlicha mustahkamlangan sxema bo'yicha uchta katta guruhga bo'linadi: fundamental tarixiy-nazariy, tarmoq va maxsus yuridik fanlar.

Yurisprudensiyaning quyidagi bo'limlarini nazarda tutadi:

- 1) davlat va huquq nazariyasi va tarixi, siyosiy va huquqiy ta'limotlar tarixi;
- 2) jamoat huquqi va boshqaruv, davlat qurilishi, ma'muriy huquq, moliya huquqi;
- 3) fuqarolik huquqi; oila qonuni, fuqarolik protsessual, xalqaro xususiy huquq;
- 4) iqtisodiy huquq, arbitraj jarayoni;
- 5) mehnat qonuni, ijtimoiy ta'minot qonuni;
- 6) qishloq xo'jaligi huquqi, yer, suv, o'rmon va kon huquqi, ekologiya huquqi;
- 7) jinoyat huquqi va kriminologiya, tuzatuvchi mehnat huquqi;
- 8) jinoyat-protsessual va kriminalistika;
- 9) xalqaro huquq;

10) sud, prokuror nazorati, advokatlik. Bu yerda alohida fanlar bir-biriga bog'liq bo'lgan ma'lum belgilarga ko'ra guruhlangan.

Yuridik fan yordamida va inson huquqlarini himoya qilish maqsadida fuqarolarni ularning huquq va erkinliklari bilan tanishtirishga qaratilgan axborot-ma'rifiy ishlarni yo'lga qo'yish zarur. Ta'lim muassasalari tizimida inson huquqlarini maxsus o'rganishni tashkil etish kerak. Har bir fuqaroni o'z huquq va erkinliklarini qonun bilan taqiqlanmagan barcha vositalar bilan mustaqil himoya qilishga o'rgatish ilmiy-huquqiy ta'limning muhim vazifalaridan biridir. Fuqarolik jamiyati ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda, yuridik fan fuqarolik jamiyati va davlat o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni optimallashtirish bo'yicha tegishli tavsiyalar ishlab chiqishi,

fuqarolik jamiyati vakili sifatida harakat qilishi, unga davlat organlari faoliyatini baholash va ta'sir qilish uchun madaniyatli vositalarni egallashga yordam berishi kerak. Huquqiy davlat sharoitlariga nisbatan huquq fani huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyati samaradorligini oshirish sohasida tadqiqotlarni tashkil etishi kerak. Maxsus ma'no, qonun ustuvorligi doirasiga kirish sharoitida huquqni qo'llash va qonunlar ijrosini nazorat qilish amaliyoti takomillashtirilmoqda. Huquqiy davlatda konstitutsiyaviy qonuniylik darajasini oshirish, demak, Konstitutsiya talablarini bajarmaganlik, qonun hujjatlari qoidalariga zid bo'lgan qonunlar va idoraviy hujjatlarni qabul qilganlik uchun javobgarlik haqida gapirish kerak.

REFERENCES

1. Kudryashova, E. V. Huquqiy fan komponent sifatida ijtimoiy tartibga solish davlat moliyaviy rejalashtirish // Haqiqiy muammolar Rossiya qonuni, 2015 yil. № 3. - S. 83-88.
2. Kutuzov V. I., Grib V. V. Huquqiy ta'limni modernizatsiya qilishning yangi to'lqini // Yuridik ta'lim va fan, 2010 yil, № 1. - S. 15 - 20.
3. Rayanov F. M. Davlat va huquq nazariyasi muammolari (Yurisprudensiya) : Trening kursi. Moskva: Qonun va davlat, 2003. - 304 p.
4. Rayanov F. M. Yurisprudensiyadan huquqshunoslikka // Davlat va huquq, 2003 yil, 9-son. - S. 5-9.
5. Samorodov, V. N. Zamonaviy yuridik fanning uslubiy asoslari: muammo bayoni // MSTU axborotnomasi, 2014 yil, 4-son. - S. 759-768.